

Yeni İnsan Yayınevi
Felsefe Serisi

Kemalettin Özden

Ankara'da doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Ankara'da; Tıp eğitimini Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesinde, uzmanlık eğitimini Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi Enfeksiyon Hastalıkları Bölümünde tamamladı. 2018 yılında, Enfeksiyon Hastalıkları alanında profesör unvanı aldı. Hâlen Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi Enfeksiyon Hastalıkları Ana Bilim Dalında öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Mesleki çalışmaları ve yayınları haricinde farklı alanlarda da yazılar yazmaktadır. Yaşamı, çok katmanlı olguların bir bileşimi olarak görmekte ve gözlemin, sorgulayıcı düşüncenin önemine inanmaktadır. Sinema, felsefe, edebiyat, mitoloji konularında yayımlanmış makaleleri ve *Tıp, Tarih, Mitoloji* adıyla basılmış bir kitabı bulunmaktadır.

OTORİTE VE ÖTEKİ

Salgın Çağında İnsan Doğası

Kemalettin Özden

Yeni İnsan Yayınevi - 407
Felsefe Serisi - 12
Otorite ve Öteki, Salgın Çağında İnsan Doğası
Kemalettin Özden
I. Baskı, İstanbul, Ağustos 2022
ISBN: 978-625-7537-99-5
Genel Yayın Yönetmeni: Aytaç Timur
Editör: Hayrunnisa Biçer
Kapak Tasarım: Efdal Basan
Dizgi: Efdal Basan
Sertifika No: 12186

© Tohum Yayıncılık Turizm Reklam ve Sağlık Hizm. San. Tic. Ltd. Şti.
İçerenköy Mah. Değirmenyolu Caddesi Kutay İş Merkezi B Blok
No:18/6 Ataşehir/İstanbul
Tel:(0 216) 489 84 08

Tüm hakları saklıdır. Yayıncının yazılı izni olmaksızın, tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında, hiçbir yolla çoğaltılamaz.

www.yeniinsanyayinevi.com
yeniinsanyayinevi@gmail.com
newhumanpublisher@yahoo.com
[facebook/yeniinsanyayinevi](https://facebook.com/yeniinsanyayinevi)
[instagram/yeniinsanyayinevi](https://instagram.com/yeniinsanyayinevi)
twitter.com/yeniinsanyayin

Baskı: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. A.Ş.
Beytepe Köyü Yolu No:3 06800 Çankaya, Ankara Tel: 0312 266 44 10
Sertifika No: 46519

OTORİTE VE ÖTEKİ

Salgın Çağında İnsan Doğası

Kemalettin Özden

YENİİNSAN

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....	11
Giriş: Uzun Pandemi Yılı	15
Misofobinin Şekillendirdiği Bir Yaşam	27
Kompla Teorileri: Pandeminin Gölgesinde İyiliğin Kötülükle Savaşı.....	61
Otorite ve İktidar: Alex Uyan, Sana İhtiyacımız Var!.....	103
Pandeminin Perdeye Yansıması: Sinemada Salgın Var! ...	173
Antroposen Çağı'nda Bitmeyen Salgınlar: Zoonotik Savunma Hattı	205
Maske Sadece Yüzü Değil, İnsanı Gizler.....	227
Umuda Dair.....	239
Kaynakça.....	243

Ağabeyim Musa Özden'e...

ÖNSÖZ

Bu çalışmamda, yaşamı derinden etkileyen büyük krizlerin insan davranışlarında ne tür refleksi ortaya çıkardığı ve bunların etkilerinin neler olacağı sorunu üzerinde durmak istiyorum. Salgın, kıtlık ve savaş gibi toplumlar üzerinde büyük travmalara neden olan olaylarla yüzleşmek zorunda kalındığında, insan davranışları farklılaşıp değişime uğrayabiliyor. İnsanın toplumsal bir varlık olması ile bireysel bütünlüğünü koruma arzusu bazen karşı karşıya gelebiliyor ve pandemi gibi büyük krizlerde ikisi arasında bir seçim yapmaya zorlanıyor. Seçimlerimiz, yaşanan baskılar ile kırılıp dönüşüyor ve tüm toplumsal erdemler yerle bir oluyor.

Esasında insan toplulukları, COVID-19 pandemisi ile yaşamı, insanlığın mevcut durumunu ve insan doğasının gezegen üzerindeki etkilerini yeniden değerlendirme fırsatı bulmuştur. Felaketler geçtiğinde, yenisi gelene kadar eskisini unutmaya meyilli olan insan, kendi kusurunu kabul etmek yerine Ötekini, Başkasını suçlamayı tercih etmektedir. Bu davranış, sorumluluğu kendi üzerinden atmak için uygulanan bir savunma düzeneğidir.

Salgınlar, insanlık tarihi boyunca karşılaşılan “doğal” felaketler arasında ilk sıralarda yer alırlar. Veba, Çiçek, Kolera, Frengi, Verem, Grip ve Sıtma gibi hastalıklar tarihsel olarak insan topluluklarında derin izler bırakmışlardır. HIV pandemisi, geliştirilen başarılı tedavilere karşın, tüm yıkıcılığıyla etkisini özellikle dünyanın belirli bölgelerinde göstermeye devam etmektedir. Günümüzde ise özellikle koronavirüsler yirmi birinci yüzyılın hemen başından itibaren oluşturdukları salgınlarla insan yaşamının âdeta ayrılmaz bir parçasına dönüşmüşlerdir. SARS koronavirüsü ile 2003 yılında başlayan süreç, MERS salgını ile devam ederek 2019 yılında başlayan ve hâlen etkisi altında olduğumuz SARS-CoV-2 yani COVID-19 pandemisiyle devam etmektedir.

İnsan, doğası gereği kendisini önceleyen, merak eden, bilmek, anlamak isteyen bilinçli bir varlıktır; deneyimlediği travmaların nedenleri hakkında bilgi sahibi olmak ister ve yaşamın güvenli bir şekilde sürdürülmesini arzular. Pandemi gibi büyük krizlerden bir şeyler öğrenip öğrenmediğimiz konusunda kesin yargılara varmak olası değildir; ancak bundan sonraki salgınlarda ortaya çıkacak insan davranışlarının yeniden yorumlanması, bu konuda daha gerçekçi verilere ulaşılmasını sağlayacaktır.

Bu kitapta, otorite, iktidar ilişkileri, komplo teorilerinin beslendiği alanlar, antroposen çağı, maske kullanımının farklı anlamları, salgın filmlerinin ortak temaları yanında ayrı düştikleri konular ve Ötekileştirme kavramları üzerine bir tartışma gerçekleştirmeyi amaçlıyorum. Antroposen Çağı yani “İnsan Dönemi” olarak adlandırabileceğimiz bir çağda dünyanın öznesi bir anlamda doğanın tanrısı gibi işlev gören insanın, neoliberal ideolojinin önderliğinde çıkmış olduğu macerada, gezegeni yeniden tasarılma çabalarının istenmeyen veya öngörülemeyen sonuçlara yol açıp açmadığı, sorgulanması gereken konuların başında gelmektedir. Tektipleşmenin nüfuzunun arttığı, Ötekinin olumsuzlanması üzerine kurgulanan dünyada; pandemiye yol açmış virüs de bir yabancı olarak kabul edilerek, steril ve güvenli dünya ütopyasını tehdit eden açık bir düşman olarak algılanacaktır. COVID-19 pandemisi ile misofobi yeniden gündeme gelerek, endişeli bekleyişlerin büyüttüğü korku atmosferinde insanın zihnen ve bedenen sıkışmasına neden olacaktır.

Otorite, krizleri fırsat olarak görerek kendisini yeniden düzenleme çabası içine girebilir. Ortaya çıkan fırsat otoriteyi güçlendirmenin aracı hâline gelebilir; yeni denetim ve gözetim tekniklerinin kullanılmasıyla toplumsal disiplinin yaygınlaştırılma ihtimali öngörülebilecek bir durumdur. Toplumsal ilişkilerde gözden kaçan mikro-iktidar ilişkileri güçlü içselleştirmelerle varlığını yaygın bir şekilde sürdürür. Yazılmamış kuralların kültürün oluşumundaki payı da unutulmamalıdır.

Travmaların doğurduğu reflekslerden biri de komplo teorileri üretimidir. Salgın gibi büyük felaketlerin nedenlerini, basit bir kesinlikle açıklamak için her zaman bu tür teoriler ortaya atılır

ve tarih boyunca çok sayıda örneği bulunmaktadır. Komplote-orileri, insan doğasının belirsizlikten hoşlanmaması yani bilme isteğinden beslenen kadim bir toplumsal refleks olarak kabul edilebilir.

Pandemi ile hayatımıza giren ve enfeksiyondan korunma amacıyla yaygın şekilde kullanılan maskenin, yüzlerimizi örtmesi yanında toplumsal kimlikler arasında farklı kullanımları olup olmadığı ve maskenin metaforik anlamlarına uzanmanın, maske kullanımının örtük etkilerini ortaya çıkarıp çıkarmayacağı da tartışılması gereken bir başka konudur.

Bu kitapta ayrı bir başlık altında değineceğim farklı türdeki filmlere, çok sayıda bağlantı kurmaya çaba gösterdim. Sinema yaşamdan beslenen bir anlatı sanatı olarak kabul edilebilir. Hayat gibi çok katmanlı öyküleri perdeye aktarabilme yeteneğine sahiptir. Bunun izdüşümlerini, salgınlar ile bağlantılı olarak görselleştiren filmlerde de görmek olasıdır. Bilinçdışı dürtülerimizin sembolik anlatılarını da filmler yoluyla deneyimleme fırsatı buluruz. Bunun neticesinde, salgınlar yoluyla korkularımızın ve kaygılarımızın ortaya çıkışının perde arkasındaki dinamikleri ve aralarındaki bağları görünür kılmaya yönüyle de filmlerin önemli işlevleri bulunmaktadır.

Kötücül bir virüsün, bir yabancı olarak dışsallaştırılmaya çalışılması, insanı sanki gezegenin tek yurttaşı, “yerli” olan tek canlısı, diğer deyişle dünyanın efendisi olduğu kabulüne dayanmaktadır.

Bu kitap, insanın krizler karşısındaki tutumunu, insan doğasının karmaşık yapısının arkasında yatan dinamikleri COVID-19 pandemisi bağlamında tartışmayı amaçlamaktadır. Bu çalışma ayrıca, güncel pandemide yaşanan birçok olgunun, geçmişte olduğu gibi ve belki bundan sonraki pandemilerde de benzer şekilde deneyimleneceği iddiasından yola çıkarak, insanlık için anımsatıcı bir not düşmeyi öncelemektedir. Bir başka deyişle, burada dile getirmeye çalıştığım düşünceler, günümüzde yaşananlardan esinlenerek gelecekte bizleri bekleyen muhtemel davranış kalıplarını belirleme çabasıdır. Salgın bağlamında ortaya çıkan davranışlar dar anlamda düşünülmemeli, diğer büyük felaketlerde de ortak temaları yansıtabileceği akılda tutulmalıdır.

GİRİŞ: UZUN PANDEMİ YILI

Ömrümüzü sonsuza kadar bir pencerenin önünde geçirebilseydik ve kumultısız bir duman kümesi gibi öylece kalabilseydik, sonsuza kadar tepelerin kamburunu sızlatan aynı anı, o alacakaranlık anını yaşayabilseydik... Sonsuzluğun ötesine dek öylece durabilseydik! Bu imkânsızlığın hiç olmazsa bir adım gerisinde, tek bir harekette bulunmaksızın, günahlardan solmuş dudaklarımızdan tek bir kelime dökülmesine izin verneksizin, öylece kalabilseydik!

Fernando Pessoa, *Huzursuzluğun Kitabı*

Yirmi birinci yüzyılın başlarında bulunduğumuz bu yıllarda büyük bir felaketle, bir pandemi ile yüzleşmek zorunda kaldık. 2019 yılı sonunda Çin’de ortaya çıkan ve sonrasında varlığından yavaş yavaş haberdar olduğumuz; ancak tüm dünyada etkisini 2020 yılında göstermeye başlayan bu yeni koronavirüs salgını ezberlediğimiz ve tekrarlardan oluşan rutin yaşamımızı hızlı bir değişime uğrattı. COVID-19 adı verilen ve SARS-CoV-2 olarak adlandırılan bir koronavirüs tarafından oluşturulan hastalığın, bu kadar travmatik, yayılcı ve ölümcül olacağını başlangıçta hiç kimse tahmin edemedi. Hastalık hızla tüm dünyayı etkisi altına aldı ve sağlık sistemlerinin bir süreliğine de olsa çökmesine neden oldu. Toplumların zihninde geleceğe dair bir belirsizlik oluşturması yanında, kaos ve panik duygularının da yayılmasını kolaylaştırdı. Henüz ayrıntılı olarak tanınmayan, özellikleri tam olarak bilinmeyen bir virüse karşı hızlı ve aceleye getirilen önlemler ile başa çıkılmaya çalışıldı. COVID-19, toplumların travmatik yükünü artırarak, kapanmaya yüz tutmuş ruhsal yaraların yeniden kanamasına neden oldu.